

Ütemek és atomok

Petőcz András Zárójelversei

Mai költészetünk rossz nyomon jár. A mai költők többsége szenveleg, mereng, sóhajtva kérdez. Óvakodik attól, hogy *mondjon* valamit. Előző korszakokhoz képest szerzőink nem kisebb tehetségűek, líránk nagy része mégis tehetségtelen. Dalnokai akarva-akaratlanul még mindig *József Attila-Nagy László-Pilinszky* örökösének vallják magukat, s ezt a hagyományt folytatják, miközben az idő múlásával egyre inkább bebizonyosodik, hogy ez a hagyomány – bár a legnagyobbakról van szó – már nem folytatható. A költészet megújítását kezdeményező kísérletek *Ady-Kassák-Weöres* életműve szellemében talán eredményesebbek lennének.

Az irodalom egységétől eléggé idegen felfogás egy-egy korszak legjobb-jait egymástól elválasztani, mesterséges „vonalat” húzogatni nevükből, s ezzel eszmei válaszfalakat emelni közéjük. Még olyan megkülönböztetés sem indokolt – legalábbis irodalmi távlatból nem –, mint a „személyiség-orientált” és „közösségorientált” típusok szembeállítása, hangsúlyeltolódás vagy arányok tekintetében sem. A művészet számára – mivel személyiség csak közösségben fogalmazódhat – a nagyobb közösségek ügye legbensőbb ügy, *létkérdés*. Egy kulturális viselkedésminta, egy esztétikai tartásmodell alapján mégis megkülönböztethetők az említett alkotók. Az első hármast a krisztusi szerep, a megváltás és megváltódáshat eszméjéből fakadó világlátás, a másik hármast pedig a kozmikus-panteisztikus gondolkodás, pogány életszemlélet rokonítja. Ők nem áldozzák fel magukat, mert „megváltásuk” nem ezáltal, mintegy cserébe érkezik, hanem a belső rend nyugalma adja azt. A pogány nézőpont érdeklődése önmagából indul ki és oda tér vissza, de esendő problémáit nem növeszti közösségi méretűvé, noha a társadalmi egyenlőtlenségek ellentmondásait a legérzékenyebben tapasztalja. Kozmikus jelentéktelenségében és csodájában, létezésének összes irracionálisával egyszerre érzékeli az egyes embert, az „egyedüli példány”-t és a földgolyó idő-tér rácsai közé szorított emberiség hiábavaló körforgását.

Ez a szemlélet közvetlenül tapasztalható alapélményekből ered, megszüntethetetlen életténvek mozaikjaiból éntkeznek. Olyan nyilvánvaló és rejtelmes, akár a természet törvényeinek állandósága. Létét éppúgy igazolja a tenger áradása és visszahúzódása, az esőcseppek kopogása, mint a napalok és éjszakák egymásutánja, vagy az évszakok váltakozása. Mérték-egysége egyszerű és kézenfekvő, mint a pulzus lüktetése, a szívverés, a levegővétel szabályossága. Beszédformája ezért és ennyiben töredékes: a végtelen folyamat kis darabkáját ragadhatja meg, de éppen ennek tudatá-

ban, ennek belátásával érzékeltetheti a folyamat végtelenségét. Így lesz újra a befogadás és kifejezés irányítója a ritmus, s legfőbb eszköze az ismétlődés, bizonyos elemek meghatározott visszatérése. A költészet születésének mozzanata, s újrafelfedezésének különös varázsa ez.

Az anyagi valóság legkisebb részecskéit a görögök atomnak, „tovább nem osztható”-nak nevezték. *Petőcz András* – elődcitől és nemzedéktársaitól különbözően – olyan fordulatot hoz mai költészetünkbe és csempész vissza a lírai kifejezés évezredes rendszerébe, amely az atomok alkotóelemeinek felfedezéséhez hasonlatos. Célja nem a szimbólum-atomok összekapcsolása, s nem is az addig vezető út, a megkeresés és megtisztítás ábrázolása, netán a győztes felragyogtatás. A szimbólumok összjátékának „ihletett pillanattá” feszítése, a bergsoni *durée* elérése és a ráismerés ki-váltása az ő számára nem végső feladatként jelentkezik. *Eleve* a rádöbbenés gesztusa érdekli, ezért fordul élmény-töredékekhez, alapvető tapasztalati formákhoz, ritmikus tartalmakhoz. Nem ihletett pillanattá tömörít, hanem *magát a pillanatot bontja fel*. Nem „sűrít”, hanem „tágít”, de a sorozatos ismétléssel új intenzitású, fokozott érzékenységű lírai közlésmódot teremt.

Zárójelvers op. 7.

// sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
4 sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
8 sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan,
sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan;
sűrű
hajlongások
14 sűrű hajlongások közepette, nagyon, nagyon udvariasan //

A hagyományos ízlésen nevelkedett versolvasó számára idegborzoló, sőt kihívó lehet, hogy a vers egyetlen sor – némileg variált – ismételtetése. Pedig az ellenérzés a lényegyet ragadja meg: a vers éltető árama az ismétlődés. *Petőcz András* zárójelben írt szövegeinek nyelvi-stilisztikai megoldásait, poétikai közlendőit a *redundancia* szervezi. A *meghajlás* mozzanatát gyakorlati képző (hajlongás) teszi folyamatossá, amit a többes szám (hajlongások) még tovább fokoz. A „sűrű” jelző kizárólagos érvényre emeli a „hajlongások” állandóságát. Különösen, ha ez csak keretül szolgál egy kényszeres udvariasságnak. A módhatározó most valóban *modus vivendi*-re utal, s a közlés fő hangsúlya szintén a sorvégre, az utolsó szóra esik („udvariasan”). A redundancia itt is több szinten működik: a „nagyon udvari-

asan” a nyomatékositott jelentés mellett alaki erősitéssel, szóismétléssel támasztja alá az életmód meghatározását: „nagyon, nagyon udvariasan”. A sorok konoksága miatt fel sem tűnik, hogy nyelvi megformálásában hiányos mondatot olvasunk. Nincs kezdete, nincs vége. Előtte és utána bármi hozzágondolható. Nincs alanya és állítmánya sem. Jellegzetes mondat-körzép, amely a kiszakítottág érzetét kelti. A töredék-lét leképezése, de a teljesség ígézetével. A ciklussá kulcsolódó művek az európai költészet évszázados hagyományaihoz is kapcsolódnak. Az opuszok számokkal tudatosított 14 sora sejtetni engedi a klasszikus szonettforma halvány körvonala-it.

A közlés-darabok szabályos visszatérés, egy szokatlan gondolatrítmus kibontakozása a *szakaszosság* motívumát feltételezi. Az ismétlődő mondogatás által, a sorok egyformaságával – a gyermeki mondókáktól a vallásos foháskodásokig – a Petőcz-vers az apró távok heroizmusát és győtrelmét idézi. A kiszámolósdi játék, az ima és a litánia szerkezeti hatására emlékeztet. A *Zárójelversek* közös vonása a szertartásosság. A redundancia világértelmezéssé válik. A sorok ismétlődése és a „sűrű hajlongások” közül kibukkanó „sűrű / hajlongások” visszafordíthatatlanná érelik meggyőződésünket, hogy a vers világában igazán érvényes cselekvésként csak *hajlongások* (sűrű, udvarias hajlongások) lehetségesek. Ez a szöveg a legtökéletesebb rímekkel és ritmustechnikával, *önmaga hajlongásával* kis körökben járja be a külső valóság és a lélek viszonylatait, hogy olyan felismerésekre eszméltesen, amelyek nélküle észrevétlenül maradnának.

Záróielvers ob. 11.

- // és fejét lehajtva szólott Ras-And Poet, a költő: félek
a hajnali csengetéstől,
és fejét lehajtva szólott Ras-And Poet, a költő: félek
a hajnali csengetéstől,
félek, Uram, szólott Ras-And Poet, a költő: félek
a hajnali csengetéstől,
4 és fejét lehajtva szólott Ras-And Poet, a költő: félek
a hajnali csengetéstől,
félek a hajnali csengetéstől, félek, Uram,
félek a hajnali csengetéstől, félek, Uram,
így szolt a költő: félek, Uram,
8 félek a hajnali csengetéstől, félek, Uram:
és fejét félrehajtva szólott a költő: félek a hajnali
csengetéstől,
és fejét félrehajtva szólott a költő: félek a hajnali
csengetéstől,
11 és fejét félrehajtva szólott a költő: félek a hajnali
csengetéstől

félek
hajnalban,
14 szólott Ras-And Poet, a költő, félek hajnalban, félek a
csengetéstől //

A költészet visszatérése a ritmus alapelemeihez szemléleti visszatérést is jelent. Nemcsak természeti adottságok visszavételét és felmutatását, hanem emberi tulajdonságok megőrzését és mozgósítását is. Képzet helyett ingerek, érzelmek helyett érzések, vágy helyett akarat, beszéd helyett kiáltás. A szövegszint alatt ősi ütemek közvetítik-üzik egyik legemberibb érzésünket, a félelmet. Az ismétlődés ritmikusságával kapaszkodik bizonyosság és enyhülés felé az ártatlanok és elveszettek félelem-érzése. A hangok monoton dobveréséből huszadik századi félelem szól: a hajnali csengetés riadalma.

A kép annyira „foglalt”, olyan asszociációkkal terhelt, hogy a nem esztétikai szempontú magyarázat azonnal érteni véli lényegét. A szavak áramlása csábító alkalmat nyújt, hogy kisajátítsa a felszíncs olvasót. Sokat próbált, idősebb nemzedékek gondolatait ellenállhatatlanul sodorja történelmünk egyik korszakához. Az értelmezés ezzel gazdagabb ugyan, de a politikai vonatkozások szűkebb ösvényre, sőt a múltól idegen irányba is terelhetik az elmélkedést.

Az ember élettani szükséglete, a mindennapi alvás igénye, az álom birodalmának valósága korán kifejlesztette egy „másik” lét, a halálhoz közelítő állapot kínzó tudatát, a felébredés kétségeit: felébred-e egyáltalán és *mire* ébred majd az elalvó. A „hajnali csengetés” fenyegetésében az erőszakos ébredés félelme remeg. Rettegése nemcsak a nyugalom megrablásának fájdalma, hanem a holnap féltését is tartalmazza. Ez a vers már megszólításával („félek, Uram,”) utal az imára. Az odafordulás mozdulatát biblikus párhuzamok készítik elő (a mondat eleji „és” kötőszó, a „fej” kiemelése – „értelem” jelentésben és látványként is –, a bűnbánat, beismerés, vallomás, szögvenlés gesztusát sugalló „fejét lehajtva”, valamint a „szólott” régies, emelkedettebb igealakja). A voltaképpen közlés egyes szám első személyű jelenidejűsége azonban áttöri a körülírás burkát, s elfeledtetni, hogy maga az állítás – *függő beszédben* született. A *Zárójelversek* beszélője önnön beszédhelyzetét is záróicelben látja. Emlékezetünkben nem szűnő ismétlésként visszhangzik: „félek”... „félek”... „félek”... A redundancia itt is gondolatritmust eredményez, „rájátszással” idézve a bibliai szövegszerkesztés és a szertartások sajátosságait.

Mégsem vallásos költemény az *op. 11.* sem, hiszen nagyon is evilági, pogány eljárás jellemzi. A kizárólagosan huszadik századnak tűnő érzés, a hajnali csengetés félelme az ütemek munkáiával a legmélyebb alánélményeket riasztja fel. Sorozatos felbukkanása atavisztikus erővel kelti fel a szűkölő, állati halálfélelem borzalmát. A rögeszmés ének azonban egyúttal a rettegés ellen való, önkéntelen orvoslás is. lelki gyógyvír, amely a ritmikus mondogatás által igyekszik elűzni a titokzatos gonosz ártó szándékát. A költő („Ras-And Poet”) újra a közösség kiválasztottjával azonos és a látó-tudó varázsló, a sámán, a táltos feladatát végzi. Visszatérve a legegyszerűbb, elsődleges kifejezőeszközökhöz: a sámándob, a ráolvasás, az imádkozás szerepéhez, a világ befogadásának szakaszos szemléletéhez, a

rövid periódusok mágiájához. Közelítve a kortárs zene alkotásaihoz, amelyek – nem ritkán egyetlen motívumra építve – csak néhány akkord háttartalan ismétléséből állanak. Költészet és zene napjainkban ismét egymás felé tartanak, hogy eredeti összeforrottságukat egy korszerűen kifinomult irányzat szellemében ériék el, beteljesítve a *minimal art* eszméjét.

Költészetten túli állapot lenyomatai a Zárójelversek, mellékletként szolgáló, magyarázó-kiegészítő feljegyzések egy művészeti és egyéni fejlődéspont rögzítésére. Zárójelben közölt tudósítások későbbi korok számára – ha lesznek ilyenek – egy zárójelben megélt korról. Alkotójuk nem lázad, nem lézeng, nem harcol, nem vádol, nem bírál, nem aggódik, nem szenved, nem áldozza fel magát, nem forgatja-váltja meg a világot. Olyan lény csupán, akinek megmaradt az Egyetlen Lépés lehetősége: a visszatérés ütemekhez és révülethez, varázslathoz és csodához, a sámán bűvölő hatalmához, a táltos erejéhez, amely a legkisebb esély, s mégis elemi feltétel a menekülő embercsoport, a *borda* szabad társulássá válásához.

FRÁTER ZOLTÁN

PETRÓCZI ÉVA

Napló helyett III.

„Lassacskán élünk, észrevétlen, míg fel nem gyülemlik bennünk a leélt napok száraz, gyülékony puskapora, hogy aztán hirtelen kék lángra lobbanjon és megszólaljon, bírül adva, végre bekövetkezett az, amiért mindez halmozódott.” (Bulat Okudzsava: Találkozás Bonapartéval)

Kapóra jön most nekem ez az Okudzsava-idézet; ha valaki arról kérdező (ne), hogyan is élek mostanában, pontosan megtudja belőle, anélkül, hogy indiszkréciót kellene elkövetnem önmagammal szemben. Száraz, lassú napalokat és éjszakákat kell megélnem, hogy ismét eljőjenek a kék láng napjai... Pillanatnyilag nem is várhatok többet magamtól: féllábbal még az influenzában, egy kupac félkész munka (többek között a Mórának készülő fordítások) kellős közepén.

Közben, első tavaszi kiruccanásként, megcsináltam a riportokat a mi-zserfai szociális otthonban. Előzőleg persze lázasan magoltam az újfajta „profi magnó” kezelését. Soha botcsináltabb riportter – már ami a technikai részleteket illeti.

Érdekes, kemény, szívós és mégis csupa-érzelem öregekkel találkoztam. Köztük Irén nénivel, aki harminc évvel ezelőtt Nógrád női vándorjainak egyike volt. Vele már augusztus óta levelezek, sőt, az egész út is az ő kedvéért született. A *Mengele boncolóorvosa voltam* című könyv egy példányának megszerzését kérte az Új Tükörtől, meghozza olyan hévvel, mintha személyes veszteség fűzte volna a negyven évvel ezelőtti cseményekhez. De egészen másról van szó. Amit Irén néni, ez a 64 esztendősnógrádi bányászasszony érez az egykori üldözöttek és áldozatok iránt (bár nem valószínű, hogy ez a szó eszébe jutott, amikor új és új levelekkel sürgette a ritkaságszámba menő kiadványt): az maga a legtisztább szolidaritás. Az, ami a mi generációnkból teljességgel hiányzik. Tanulságos lenne felidézni emfémér poéta-basa nyegle levélkét. Ezekben egyáltalán nem a tény – X vagy Z vers elutasítása – zavar, hanem az az arogáns mód, ahogyan ez az illető pondrópreckelő mozdulattal löki vissza a neki nem tetsző kéziratot. De kegyes igenje sem boldogítóbb; kedvező válaszaiban a Róbert bácsi, avagy kormányzóné őfőméltósága-féle nyomorenyhító akció stílusa kísért. . .

Időközben megjelent a *Szex és szerelem a lírában* című esszém, és három versem – köztük a két *Orpheusz* – az Új Írásban. Így, fél év múltán, már *olvasóként* nézek szembe velük; a húsomnak-véremnek-szülőmnek kijáró elfogultság általában csak addig a percig tart, amíg a kézzel írott tisztázattal elkészülök. A gépirás már elidegenít, mire aztán a korrektúra is elém kerül, az maga az *eznemisényvagyok*-érzés. És többnyire ugyanez a helyzet akkor is – néhány különösen szerencsés esetet kivéve – ha mások adják elő, amit írtam. Ezért félek a március 19-i Angelika-esttől. Valamikor nagyon – a kelleténél is jobban! – szerettem az ilyen szembesülési lehetőségét; azonnal lemérni, tudok-e hatni a közönségre. . .

Igen ám, de az ilyen hatás, ha létre is jön esetleg, sokkal mulandóbb, mint az olvasott szövegé. Itt, ebben az Angelika-históriában az is nehéztí majd a közönség dolgát, hogy hat „fiatal” író hat hatszor húsz perc alatt megismernie és megszoknia. Iaj szegény fejünknek – mindkét oldalon. Ennek ellenére természetesen hálásnak kell lennünk azért, hogy a fényes Tavasi Fesztiválon kaptunk egy estét, úgyis, mint pályakezdésen valamivel túljutott magyar tollforgató állampolgárok. Akiktől nem várhatók riporterszíveket megdobogtató, nemesen látványos adományok és magazinoldalakat megtöltő, színes kis anekdoták. De azért megteesszük, ami tőlünk telik. Én például – a kötelezően éber és villogó szellemi jelenlét mellett – egy vadonatúj fehér madeiragallérral igyekszem emelni az est fényét. Egyben trenírozok is legalább áprilisi előadásaimra. Sárospatakra, Kapuvárra és Csornára készülök, részben felnőtt témákkal, részben néhány rendhagyó irodalomórával.

Talán ezek az utak felrésznek majd egy kicsit a kelleténél hosszabbra és zsibbadtabbra nyúlt téli álom után.

Ahogy abban a tizennégy esztendősné koromban elkövetett *Eliot*-fordításban írtam: „*Hogy előkészíts egy arcot / a más arcokba villanásra.*” Ezt várom ma is, újra és újra, ahányszor csak kilépek a kapun. Soha nem tudom, milyen arcok és milyen indulatok fogadnak, mégis mindig teljes gyauútlánsággal indulok útnak. Másként nem is volna érdemes.